

- א. רקע עובדתי בענין הכותל
- ב. סקירה משפטית
- ג. משמעויות ההחלטה
- ד. משמעות ההחלטה להמשך מאבקם של הרפורמים
- ה. נספח – דוגמאות להצלחת מאבקים

א. רקע עובדתי בעניין הכותל המערבי

חוק המקומות הקדושים קובע שהשר לשירותי דת יכול לתקן תקנות לשמירה על המקומות הקדושים, במסגרת תקנות מעודכנות שנקבעו בשנת תשמ"א עוגן מעמדו של רב המקומות הקדושים ומעמד רחבת הכותל וגבולותיה וכן דרך ההתנהגות ההולמת למקום קדוש, על פי הנקבע בתקנות אסורה "עריכת טקס דתי שלא על פי מנהג המקום, הפוגע ברגשות הציבור המתפללים כלפי המקום"

בשנת תש"ס קבע בג"ץ (בעקבות מספר גלגולים של עתירות של הרפורמים) שאין חובה לפרש את המושג מנהג המקום כמנהג השמרני בדווקא ולכן יש לאפשר לנשות הכותל להתפלל ברחבה המרכזית, בשלב מאוחר יותר בעקבות לחץ ציבורי פוליטי הגישה הממשלה בקשה לדיון נוסף ובשנת תשס"ג הפך בג"ץ את החלטתו על פיה וקבע שנשות הכותל לא יתפללו ברחבה המרכזית אלא בקשת רובינסון בגלל הפגיעה ברגשות המתפללים. מאז הקונסרבטיבים מתפללים מדי פעם בתוך הגן הארכיאולוגי (השיא היה בשנת תשס"ט שבה 'התפללו' באתר כ-480 מנינים שה"כ כ-20,000 מתפללים שחלקם חזרו על עצמם)

משנת תשס"ג ועד שנת תשע"ג המשטרה מנעה מנשות הכותל להתפלל בכותל והיו מספר עימותים חריפים בעניין. בשנת תשע"ג קבע ביהמ"ש המחוזי שאין למנוע מנשות הכותל להתפלל ברחבה המרכזית מכיון שבג"ץ בשנת תשס"ג קבע שראוי שנשות הכותל יתפללו בקשת רובינסון ולא חייב אותם להתפלל שם ולכן הם יכולות להמשיך להתפלל ברחבת הכותל, מאז הם מתפללות ברחבת הכותל, אומנם נמעת מהם הכנסת ספר תורה וקריאה בו בעקבות תקנה שתיקן רב הכותל שאסור להכניס שום ספר תורה פרטי לרחבת הכותל.

בנוסף לכל זה בשנת תשע"ג הוקמה על ידי השר בנט רחבה חדשה שנקראה בשם 'עזרת ישראל' שלא סיפקה את הרפורמים.

הפתרון לבעיה הוא שינוי תקנות המקומות הקדושים על ידי השר לשירותי דת באופן שיגדיר בצורה ברורה שמנהג המקום הוא על פי קביעת הרבנות הראשית וכנהוג במסורת ישראל מדור לדור, יש לציין שמשנת תשס"ג עד לפני כשלוש שנים השינוי הזה לא התאפשר כיון שהמשרד לשירותי דת פורק וסמכויותיו פוזרו, משנת תשע"ג הוחזרו הסמכויות לקביעת תקנות המקומות הקדושים לשר לשירותי דת.

ב. עתירות לבג"ץ שעומדות על הפרק

ההצדקה שנשמעה על ידי גורמים שונים לאישור מתווה הכותל הוא חשש מבג"ץ. יש לציין שכיום עומדות שתי עתירות לבג"ץ על הפרק:

א. עתירה לבג"ץ שדורשת מרב הכותל לאפשר לנשות הכותל להכניס ס"ת למקום.

ב. עתירה שדורשת להכניס נציגים רפורמיים לקרן למורשת הכותל שזה הגוף המנהלי שמנהל את הכותל (יש לציין שתפקידה של הקרן למורשת הכותל הוא מנהלי ולא לקבוע את אופן ההתנהגות בכותל שזה תפקידו של הרב הממונה מכוח החוק).

אין כיום שום עתירה לבג"ץ בעניין תפילות נשות הכותל בכותל או להקצות לרפורמים מעמד שווה בכותל.

ג. מה כוללת החלטת הממשלה החדשה בעניין הקמת רחבה נוספת בכותל

1. הקמת רחבה גדולה בגודל של כ-70% מהרחבה המרכזית במתחם קשת רובינסון.
2. כניסה שוויונית לכל הרחבות באופן שלא ניתן לדלג על הרחבה הרפורמית
3. תקצוב ממשלתי הממשלה תקצה להקמת הרחבה כ-35 מליון ש"ח ותתקצב אותה באופן קבוע, כולל תקציב להדרכת בר מצווה וכדו'.
4. ציוד קבוע ברחבה יוצבו בקביעות ספרי תורה ושולחנות לקריאה בתורה בניגוד למצב היום בעזרת ישראל שאפשר לבוא ולהתפלל אבל אין שום דבר קבוע.
5. על פי התקנות החדשות תופקע סמכותו של רב הכותל באתר ועל האתר יהיה ממונה נציג שייבחר על ידי ראש הממשלה (מנכ"ל משרדו או אחד מסגניו)
6. ברחבה החדשה אין להציב מחיצה כלומר אין להתפלל כמנהג האורתודוקסי למעט לנשות הכותל בזמנים מיוחדים יהיה מותר.
7. הרחבה הדרומית תנוהל על ידי מועצה שתורכב מנציגים המייצגים את מנהג המקום כלומר הרפורמים הקונסרבטיביים ונשות הכותל (כפי שמוסבר בהמלצות הצוות).
8. ביטול קנס על מי שביצע מעשים האסורים ברחבה המרכזית (עד עכשיו היה קנס של 500 ש"ח או לחילופין חצי שנת מאסר).

ד. משמעות ההחלטה לעניינים אחרים

מיד עם התקבלות החלטת הממשלה יצאו הרפורמים בהכרזה על כך שיש כאן פתח להמשך הכרה בהם גם בתחומים אחרים כגון נישואין וגיוור, הקמת המועצה לניהול עניני התפילה בהשתתפות שלהם מכירה בהם כעוד זרם בעל מעמד רשמי במדינה.

כמו כן יש לציין שהתגובה הרפה שנשמעה מצד הציבור הדתי והחרדי בעניין הובילה אותם להבנה שאם בכותל הצלחנו אין סיבה שעל דברים אחרים הדתיים יאבקו, בנוסף ניתוח שעשה עו"ד אביעד הכהן להחלטות בג"ץ בתחום דת ומדינה מראה שבג"ץ נמנע מלהתערב באופן נחרץ בסוגיות דת ומדינה מתוך הבנה שיש כוח לכנסת ולמפלגות הדתיות לסתום את הפרצות שהוא יוצר בחוק ולכן הכניעה כאן בכותל יוצרת חשש משמעותי שבג"ץ יחליט להתערב בתחומים נוספים

יש לציין שבעשרים השנה האחרונות הרבו הרפורמים להשתמש בחרב הבגצי"ם רק ב-5 השנים האחרונות הוגשו למעלה מ-25 בגצי"ם על ידי הארגונים ששייכים באופן מובהק לתנועה הרפורמית (מלבד בגצים שהוגשו על תנועות לא מזוהות) וכניעה מראש מחשש לבג"ץ מהווה דרבון ישיר לשיטת הפעולה המלחמתית הזו שלהם. חשוב לשים לב שכמעט את כל המלחמות מול הציבור החרדי כיום מנהל המרכז הרפורמי לדת ומדינה ולא 'סתם חילונים'.

יש לציין שהתחומים שבהם הם מגישים בגצים נוגעים לכל ההתנהלות הדתית במדינה - נגד בתי הדין הרבניים, נגד בתי הדין הפרטיים (כתבי סירוב) נגד תקציב לתתי"ם שלא מלמדים ליבה, נגד הפרדה במקומות ציבוריים, נגד חברות קדישא, גיוס תלמידי הישיבות, נגד רבנים מכהנים בתביעה לכתבי אישום על התבטאויות, מקוואות, גיוור ועוד ועוד.

ה. נספח – דוגמאות להצלחת המאבקים כנגד הבג"ץ

ניתן להביא ארבע דוגמאות משמעותיות לכך שלמרות שבג"ץ החליט החלטות שונות כיון שהסיעות החרדיות החליטו שהם מתנגדות הם הצליחו "לעקר" את החלטות בג"ץ. (יש הרבה דוגמאות נוספות במאמר שפירסם עו"ד אביעד הכהן).

א. לימודי ליב"ה

ב. חוקי העזר העירוניים שבת

ג. מועצות דתיות

ד. הכותל המערבי.

א. לימוד ליב"ה –

המהלך שהוביל לגיבוש תכנית הליבה הוא עתירה שהגיש יוסף פריצקי ממפלגת "שינוי" לבג"ץ באפריל 1999 בעקבות העתירה פסק בית המשפט העליון בינואר 2000 כי תקצוב המוסדות החרדיים מותנה ביישומה של תכנית יסוד מחייבת. בעקבות עתירה נוספת לבג"ץ למניעת תקצוב ממשלתי למוסדות חינוך במגזר החרדי הנמנעים מללמד את תכנית הליבה, אושר בכנסת, ב-23 ביולי 2008, לפני מתן פסק הדין, חוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, המאפשר לשר החינוך להכיר בבתי ספר שאינם מקיימים את תכנית הליבה כ"מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים" ולתקצבם בשיעור של 60% מהתקצוב הממשלתי של בתי ספר ממלכתיים. עקב כך נמנע בג"ץ מלהוציא צווים שיורו למשרד החינוך למנוע תקציב מתתי"ם.

ב. חוקי העזר העירוניים לשמירת שבת –

ב-1987 ניהלה עיריית ירושלים הליכים משפטיים בבית משפט השלום בעיר נגד בעליהם של בתי הקולנוע "אורנע" ו"בית אגרון", שפתחו את שעריהם בשבת.

ב-22 בנובמבר זיכתה השופטת אילה פרוקצ'יה את הנאשמים.

פרוקצ'יה קבעה בפסק דינה כי מטרתם של חוקי העזר הנוגעים לפתיחה וסגירה של בתי עסק היא להגשים מטרות של סדר ציבורי וחיי עיר תקינים ולא לקבוע לתושבי העיר תוכני חיים.

מאחר שחוק העזר נחקק במטרה "לשוות לשבת בירושלים צביון ברוח ההלכה ולמנוע חילול שבת על פי מושגיה", וכל זאת תוך פגיעה בזכויות של הציבור החילוני – הרי שאין לו תוקף, והוא בטל.

פחות משלושה חודשים לאחר מתן פסק הדין, יזמה הממשלה הצעת חוק שנועדה להתגבר על תוצאותיה: החוק החדש אפשר לעיריית לחוקק חוקי עזר גם מסיבות דתיות.

ג. מועצות דתיות –

בג"ץ הכריע שיש לאפשר שילוב של רפורמים וקונסרבטיבים במועצות דתיות. בתגובה חלק מהמועצות הדתיות המרו את פסיקת בג"ץ והתעוררה סערה ציבורית.

הסיעות הדתיות אף שלא הצליחו למנוע את כניסת הרפורמים למועצות דתיות שינו את חוק שירותי הדת היהודיים באופן שחייב את חברי המועצה הדתית לפעול על פי הנחיות הרב המקומי והרבנות הראשית כדי להוציא לרפורמים את החשק להיכנס למועצות דתיות ושגם אם יכנסו לא יוכלו להזיק.

המהלך הזה בצירוף תרגילים שונים הוביל בסופו של דבר לכך שברוב מוחלט של המועצות הדתיות אין נציגים שאינם אורתודוקסים.

ד. הכותל המערבי –

בשנת 2000 פסק בג"ץ שיש לאפשר את תפילת נשות הכותל, תוך שהוא מותח ביקורת על פעולתן של הוועדות, והורה לממשלה "לקבוע את ההסדרים והתנאים המתאימים, בגדרם תוכלנה העותרות לממש את זכותן לתפילה כמנהגן ברחבת הכותל המערבי".

קבוצה של חברי כנסת חרדים הגישה בשנת 2001 הצעת חוק לתיקון חוק השמירה על המקומות הקדושים, המכוונת ישירות נגד נשות הכותל ופסיקת בג"ץ: הוצע לקבע בחקיקה שרחבת התפילה של הכותל המערבי תחולק באמצעות מחיצה לעזרת גברים ועזרת נשים, "לא יקוים טקס דתי בעזרת הנשים שליד הכותל המערבי, הסלל הוצאת ספר תורה וקריאה בו, תקיעה בשופרות, לבישת טליתות ותפילין".

הצעת החוק אומנם לא אושרה אבל הלחץ הציבורי גרם לכך שהמדינה ביקשה דיון נוסף בו הציעה, בהתאם להמלצתה של ועדת נאמן, שהנשים יתפללו כמנהגן בקשת רובינסון, בקשת המדינה התקבלה ובג"ץ קבע שנשות הכותל יתפללו כמנהגן בקשת רובינסון ולא ברחבה המרכזית.